

CATALUNYA DINS L'ABSOLUTISME BORBÒNIC

I

CAP A L'11 DE SETEMBRE DE 1714

El 1700, Carles II va morir sense descendència i Felip V va ser coronat com a rei d'Espanya. No fou una proclamació fàcil, ja que, a la cort de Madrid, hi va haver tot d'intrigues entre els partidaris de continuar amb la casa d'Àustria, fins aleshores la que regnava a Espanya, i els qui desitjaven atorgar la corona de la poderosa monarquia hispana als Borbons, que regnaven a França. De bon començament, la decisió fou acceptada a la major part d'Espanya, també a Catalunya. És veritat que, al Principat, hi havia un relatiu bon record de Carles II, sobretot perquè s'havia produït un pacte de "conllevarza" (de tolerància), segons diria Ortega i Gasset, entre Catalunya i la Monarquia, després dels bel·licosos temps del Comte-Duc d'Olivares. Tot i aquest record ponderat del darrer dels Àustria, sembla, doncs, sostenible l'afirmació següent: en una primera etapa, la figura de Felip V va ser acceptada pels catalans. Acceptada sense gaire entusiasme, sí, però, alhora, sense gaire rebuig.

Tanmateix, aviat el rei i les classes dirigents catalanes van tenir l'oportunitat de posar-se a prova mútuament. De primer, el 1701, a la nostra ciutat mateixa, el nou sobirà va acordar de donar suport a les constitucions lleidatanes i,

per la seva banda, els paers van decidir de jurar-li fidelitat. Una mica més tard, a la capital, Barcelona, Felip V va presidir unes Corts del Principat que feia gairebé cent anys que no es convocaven, palesant d'aquesta manera tant la vitalitat del model geopolític imperant a la monarquia hispana, com la bona predisposició per part de Felip V pel que fa a respectar les regles establertes i no desviar-se'n.

Com acostumava a passar, les Corts van servir per a debatre, per a enfrontar-se, per a pactar i, al capdavant, transcorreguts quatre mesos des del començament, per a arribar a un acord entre les classes dirigents catalanes i el nou monarca borbó. Segurament, els catalans en van quedar força contents: Felip V hi acceptà completament el règim jurídic i polític que representaven les Constitucions de Catalunya, tot jurant de reconèixer tots els seus privilegis. És a dir: acceptava a dreta llei el model de monarquia composta que, fins aleshores, havia regit el règim polític dels Àustria. Felip V, doncs, admetia el fet que la monarquia hispànica era constituïda per les Espanyes. Per la seva banda, i a canvi, els representants catalans a aquelles Corts juraven de ser fidels al nou rei d'Espanya.

Segons hem escrit suara mateix, el resultat de les Corts va complaure força els desigs dels estaments catalans que hi eren representats. Així ho fa palesa la satisfacció manifestada pel destacat comerciant i polític Narcís Feliu de

la Peña, convertit ben aviat en un dels líders de la causa austriacista: aleshores, però, va afirmar que Catalunya mai no havia obtingut un tractament millor que el que acabava de rebre per part de Felip V. I ho posa de manifest altrament l'enuig d'un defensor tan ortodox de l'absolutisme com ara el murcià Melchor de Macanaz, que assegura que "els catalans no es van descuidar de res a l'hora de demanar, ni el rei a l'hora de donar, de manera que els catalans han esdevingut més independents del rei que el Parlament d'Anglaterra". Per tant, l'acord entre els catalans i el primer borbó semblava tancat i prou assegurat l'any 1701; es tractava d'un pacte de fidelitat mútua.

Això no obstant, aquesta "entente" entre catalans i borbons es va trencar tot d'una. El 1702, els anglesos, holandesos i austríacs, amb l'adhesió una mica després dels portuguesos i els savoians, van formar la Gran Aliança de l'Haia, a fi de disputar als borbons francesos i espanyols l'hegemonia d'Europa i, consegüentment, del món colonial americà. Perquè aquesta coalició aliada es decidís a endegar la guerra als camps d'Europa va ser determinant que semblés que, contra els acords internacionals d'aquell moment, el rei de França, Lluís XIV, no volia pas renunciar a aplegar en un sol monarca les corones francesa i espanyola. Davant d'una tal avinentesa, l'Imperi austríac fa anomenar de seguit l'arxiduc Carles d'Àustria com a

veritable i legítim rei d'Espanya. Amb la constitució de la Gran Aliança i la proclamació de Carles s'iniciava la Guerra de Successió d'Espanya, una contesa que es va perllongar deu anys, va implicar molts de països europeus i va causar més d'un milió dos-cents mil morts.

Tan bon punt va començar la guerra al continent, l'arxiduc Carles decidí de desembarcar a Lisboa per tal de conquerir Espanya. Els nombrosos addictes que tenia a la corona d'Aragó ho van aprofitar i van escometre els fidels del monarca regnant. A Catalunya, els austriacistes van aconseguir de seguida el control polític i militar de les principals institucions barcelonines, i, el 1705, l'Arxiduc era proclamat rei d'Espanya a Barcelona i s'hi celebrava unes noves Corts, amb uns resultats molt semblants en general als que els catalans havien assolit amb Felip V, tant pel que fa a l'economia com pel que toca a la política.

El canvi d'actitud de bastants de catalans ha estat estudiada per diversos investigadors. Fet i fet, podem assenyalar algunes de les causes que van afavorir el trencament d'una part considerable de la societat catalana amb el rei Felip V. Primerament, cal esmentar la creença d'alguns sectors dirigents catalans, que pensaven que el candidat austríac garantia amb més fermesa les constitucions catalanes. Vigilaven l'acompliment de les constitucions catalanes com a expressió màxima de

patriotisme, i van acusar el nou monarca de no haver complert jurídicament una part del que hom havia pactat a les Corts. Les Conferències dels Comuns, que s'encarregava de resoldre els conflictes entre la monarquia i les Constitucions, es reuní vint vegades entre el 1701 i el 1705, encara que sovint els temes tractats no van tenir gaire importància política.

Segonament, cal afegir-hi que, pel que fa a la qüestió econòmica, un sector de la classe dirigent catalana va creure que l'arxiduc Carles era una garantia per a poder-se vincular a les economies britànica i holandesa, aleshores en plena vigoria dins el concert internacional. A més a més, aquest sector pensava que es tractava d'una bona oportunitat per a eliminar la competència dels productes francesos. Les burgesies comercials, doncs, de Barcelona i Mataró van maldar per establir aquesta aliança econòmica i poder bescanviar els aiguardents catalans per les manufactures d'aquells països, especialment els teixits de cotó.

No estranya que una de les desavinences més grans amb les autoritats reials a Catalunya es produís arran de l'expulsió d'Arnold de Jager, un comerciant austriacista holandès relacionat amb els majoristes barcelonins. Tampoc no es fa estrany que, al Pacte de Gènova entre els delegats catalans i el govern britànic, aquest fos

representat plenipotenciàriament per Mitford Crowe, un comerciant d'aiguardents que residia a Catalunya. I, encara, no pot estranyar que, el 1707, l'arxiduc Carles signés un tractat amb els anglesos per a reduir els aranzels dels seus productes, per a endegar una companyia mixta dedicada al tràfic de les Índies i per a autoritzar l'expedició anual de deu vaixells anglesos a Amèrica, la qual cosa era important d'allò més en una època de mercantilisme on Espanya gaudia del monopoli del comerç americà.

Ultra tot això, hi havia a Catalunya un pregon rebuig envers els francesos, que no solament eren els tradicionals competidors econòmics del nostre país, sinó que també, just a les acaballes de la centúria anterior, havien arribat a bombardejar Barcelona. A l'any 1700, tots els grups socials del Principat compartien la gal·lofòbia.

Com una altra causa igual d'important en el suport progressiu d'una part dels catalans a l'austriacisme, s'ha de prendre en consideració el capteniment polític del virrei Velasco. Les seves maneres més aviat autoritàries no devien resultar gaire simpàtiques, tot i que, a parer meu, caldria revisar la història del darrer virrei mitjançant una recerca més profunda i curosa, a fi de ponderar prou bé una actuació que va tenir lloc enmig d'una situació política molt complexa i d'una tensió creixent, no pas provocada sempre pel mandatari reial.

Amb tot i amb això, tampoc no hem d'oblidar que, sense el recolzament de l'Aliança de l'Haia, i sense el suport anglès al Pacte de Gènova, les reaccions d'una porció de les classes dirigents catalanes i d'un bon nombre d'austriacistes haurien estat ben altres; fins i tot, és probable que molts de catalans no s'haguessin acabat de decidir i que el partit dels "sense partit" hagués continuat essent el majoritari. Em temo, però, que tot plegat ha esdevingut una mera suposició assenyada i que els historiadors mai no ho arribarem a confirmar del tot. Tanmateix, el fet que desembarquessin 17.000 aliats a Barcelona va contribuir enormement a l'hegemonia gradual del bàndol austriacista a la capital catalana i, per extensió, arreu del Principat, afavorida a més a més pels milers de borbònics que es van exiliar. Així, doncs, l'austriacisme va esdevenir l'opinió dominant a Catalunya, sobretot quan es va trobar sota l'empareda dels imperials, dels anglesos i dels holandesos.

És prou conegut que, al llarg de tota una dècada, els alts i baixos de la guerra van ser constants, fins que el triomf es va decantar a favor de la causa borbònica. Les causes del triomf dels fidels a Felip V són diverses: en primer lloc, i malgrat els dubtes d'alguns moments, l'ajuda militar de Lluís XIV fou, ras i curt, decisiva. En segon lloc, l'Arxiduc va ser anomenat emperador d'Àustria el 1711,

arran del traspàs de l'emperador Josep I, per la qual cosa va perdre l'interès de mantenir-se al tron espanyol i, encara més, de mantenir la "qüestió" catalana. I en tercer lloc: davant la nova situació de Carles en tant que emperador austríac, els anglesos i els holandesos van pensar que resultava tan perillosa una Europa dominada pels Borbons com una Europa dominada pels Àustria, val a dir, que tan perillós resultava el fet de deixar les corones d'Espanya i França als Borbons com el fet de deixar l'Imperi austríac i Espanya sota el poder dels Àustria. Atès tot això, el 1713, els aliats van acabar signant la pau d'Utrecht amb els Borbons, a banda dels interessos de Catalunya i de la resta de la corona d'Aragó. Quan els anglesos i els holandesos van creure que ja n'havien tret prou profit i que Lluís XIV havia assegurat el tron d'Espanya, Catalunya va passar a ser un tema residual a la Cambra dels Lords britànica, fins que, de resultes de la pau de Viena de 1725, la "causa dels catalans" hi va desaparèixer del tot.

Per tot plegat és evident que la Guerra de Successió fou originàriament, i per damunt de tot, una guerra europea i internacional, gairebé la primera guerra mundial amb l'hegemonia d'Europa i del mercat colonial americà en joc, entre Anglaterra, Holanda i Àustria, d'un cantó, i França, de l'altre. Vet aquí el perquè va resultar tan important la successió de la Corona espanyola, atès que les condicions físiques de Carles II poc li permetien de deixar

un hereu que continués la dinastia dels Àustria. Una guerra europea i mundial que va trigar quasi quatre anys a arribar a Espanya i que, en arribar-hi, no féu sinó augmentar la divisió prèvia ja existent a l'interior peninsular, fins a provocar un enfrontament civil hispà.

Tinc per a mi que la Guerra de Successió no fou, doncs, una guerra de separació de Catalunya respecte d'Espanya, com va ser la Guerra del Segadors de 1640 en alguns moments. Més aviat cal entendre-la com una guerra d'intervenció de Catalunya en l'esdevenidor d'Espanya, i no pas com una guerra d'independència. Una part considerable de les classes dirigents catalanes no volia abandonar la monarquia, ans desitjava intervenir-hi, des d'una visió diferent de la defensada per una part de les classes dirigents castellanes. Els austriacistes catalans, doncs, no dubtaven que defensaven les constitucions catalanes dintre la monarquia espanyola. Antoni de Villarroel, un dels herois de la resistència, ho va proclamar clar i català quan, per tal d'arengar les seves tropes, va cridar: "Per nosaltres i per tot Espanya lluitem". "Per nosaltres" es referia a la nació catalana, i "per tot Espanya", a la comuna monarquia hispana dels Àustria.

No hi va haver cap temptativa teòrica o pràctica de separació. El que es va dirimir de debò a la Guerra de Successió no va ser cap altra cosa que la pervivència de la

monarquia composta representada pels Àustria, davant d'un model que semblava contenir una dosi més gran de centralisme i uniformitat en la figura d'un sobirà borbó arribat de França, on Lluís XIV havia deixat una empremta clarament absolutista. Un model absolutista que fou dut a terme durant el segle XVIII, però que, d'antuvi, no es podia saber si Felip V el volia imposar, atès que, si més no a les Corts de Catalunya, havia certificat les Constitucions catalanes i que havia mantingut els Furs al País Basc i a Navarra –que li guardaven fidelitat.

Segurament, la victòria militar contra els austriacistes de la corona d'Aragó va permetre que es possessin en pràctica uns plans absolutistes que, tal vegada, de bon començament, la nova dinastia no hauria gosat de portar a cap. A més a més, una part de l'opinió pública espanyola, especialment la castellana, no hi veia cap perill, més aviat els considerava el model adient per a tornar a fer gran Espanya.

Tant se val, perquè no convé oblidar que, des del punt de vista polític i social, la Guerra de Successió va representar la primera guerra civil entre espanyols: la divisió entre els borbònics i els austriacistes als diferents grups socials, als diversos pobles i ciutats, entre Castella i la corona d'Aragó i, fins i tot, encara, dintre Castella i dintre la corona d'Aragó. Pel que fa a Catalunya, una divisió –i un

enfrontament– entre una majoria de partidaris de l'Arxiduc i un nombre prou important de filipistes. Entre un seguit de comerciants que volien vincular-se a Anglaterra i una colla d'agents i mercaders que, en canvi, desitjaven conservar les bones relacions amb França, els uns i els altres influïts per la diversitat d'interessos de llurs negocis. I, per a acabar-ho d'adobar, hi cal afegir el partit dels "sense partit", que, segons alguns dels historiadors de l'època, va ser molt ampli al Principat.

La Guerra de Successió, doncs, va enfrontar dos bàndols fidels a dos candidats diferents, a dues concepcions distintes d'entendre l'esdevenidor econòmic de Catalunya i la seva incardinació geopolítica dins la monarquia. Alhora, en un alt grau, va enfrontar dues maneres antagòniques de pensar com la monarquia espanyola havia de governar per tal de recobrar la força imperial, una força que, per a l'opinió pública coetània, s'havia afeblit completament. És per això que cal recordar que no hi va haver sempre unanimitat entre els catalans: l'Arxiduc hagué de bombardejar Barcelona sense èxit la primera vegada que va voler entrar-hi, el 1704, i quan va reeixir i aconseguí de fer-ho, un any després, més de sis mil borbònics (d'una ciutat que no tenia 40.000 habitants) es varen exiliar.

El setge militar fou guanyat pels borbònics, amb uns 39.000 soldats, que van llançar unes quaranta mil bombes

contra l'oposició ferma dels barcelonins, si fa no fa uns cinc mil cinc-cents resistents armats, amb un gruix notable de dones. La resistència va causar més baixes entre els borbònics (10.000) que no pas a les files dels assetjats: uns set mil, incloent-hi els no combatents. Tot i així, també és bo de recordar la discussió interna, ja que tant la Generalitat com Casanovas o Villarroel eren més aviat partidaris de pactar una rendició a fi de salvar una part de les Constitucions, mentre que un altre sector de la classe dirigent, aixoplugada sobretot sota el Consell de Cent barceloní, volia aguantar el setge per tal de salvar, segons la seva opinió, l'honor dels catalans. Com ha recordat no fa gaire Joaquim Albareda, el fet que el Consell de Cent prengués les regnes per comptes de la Generalitat, junt amb el fet que una porció de la noblesa, de la jerarquia eclesiàstica o dels comerciants fugís de Barcelona, va afavorir que triomfés l'opció més radical, la de resistir.

En qualsevol cas, Barcelona va resistir fins a més no poder, però l'Onze de setembre de 1714 va haver de claudicar: de resultes d'això, les tradicionals Constitucions catalanes i una bona part de les seves institucions varen quedar abolides. Aquest esdeveniment es convertiria en un "lloc comú" de la memòria dels catalans: seria considerat com un dels greuges més importants soferts pel poble català. En realitat, ha esdevingut el Gran Greuge per excel·lència, esgrimit per totes les forces intel·lectuals i

polítiques que han fornit la resistència catalanista contra una Espanya centralista i uniformadora, la qual ha volgut ofegar, a voltes *manu militari*, la realitat de Catalunya i de les Espanyes.

II

DES DEL 12 DE SETEMBRE DE 1714

Què va passar, però, a Catalunya a partir de l'endemà de la victòria borbònica i la derrota austriacista? Què van fer els catalans d'un bàndol i de l'altre? Quina fou l'actuació dels governs borbònics amb Catalunya durant el segle XVIII? Quin va ser l'avenir històric del Principat al llarg de la centúria, tot seguit d'un daltabaix tan traumàtic? Els historiadors n'han donat respostes no sempre coincidents. Tractaré aquí de resumir-ne algunes, les que, a parer meu, resulten a hores d'ara més plausibles, segons les recerques actuals.

La història és, sens dubte, llarga i fa de mal explicar. Tot i així, penso que cal entrar-hi, ni que sigui perquè sovint hom parla només de l'Onze de setembre i gairebé mai s'enraona dels cent anys següents, fins que els francesos van tornar a envair Catalunya el 1808, any en què els lleidatans s'hi van enfrontar de bell nou. Deixeu-me, doncs, que us en faci cinc cèntims com a historiador d'aquella època.

El segle XVIII va resultar esplèndid per a Catalunya econòmicament, socialment i culturalment. Pel que fa a l'economia catalana, el creixement no es va fer esperar i va ser prou important i transcendental ja que va afavorir quasi tots els sectors de la producció: l'agricultura (fruits secs i aiguardents), cada volta més ben comercialitzada; la indústria (especialment, la del cotó), cada cop més mecanitzada, i el comerç, que es va convertir en l'eix dirigent i engrescador de les forces productives catalanes, en aconseguir alhora una forta expansió en un mercat interior gradualment millor articulat i en una Amèrica amatent a rebre les mercaderies catalanes. Un tal desenvolupament econòmic va modificar, en part, la manera de produir dels catalans, tot situant-los al mapa peninsular com la primera força econòmica.

Els capdavanters d'aquest creixement espectacular van ser, sens dubte, els mateixos catalans, en saber aprofitar, més que no pas els altres, el bon moment econòmic mundial i les necessitats peninsulars. També, però, s'hi ha de tenir en compte l'ajuda d'uns governs absolutistes entestats a reformar i regenerar Espanya, que van dur a terme unes polítiques econòmiques força favorables en el seu conjunt a l'economia catalana. Això no vol pas dir que aquestes polítiques borbòniques haguessin estat pensades només per a Catalunya, però és cert que tot

sovint es van posar en pràctica arran d'escoltar les veus catalanes, amb uns beneficis notables per al Principat. El proteccionisme de la indústria, l'alliberament del comerç, la creació d'un mercat interior sense massa productes estrangers, l'embranchada que la demanda estatal va donar a Catalunya a més d'una fiscalitat aturada, poc atenta a l'augment de la riquesa catalana, varen ajudar d'allò més perquè la vigoria de la pròpia societat catalana fes, del Principat, la petita "Anglaterra" d'Espanya i dels catalans, els "holandesos" de la mar Mediterrània.

Gairebé tota la societat catalana en va gaudir. Només cal fer un cop d'ull a la noblesa o a l'Església propietària de terrenys i cases, enriquides per l'apujada de les rendes. Només s'ha d'observar els grans comerciants i fabricants catalans asseguts a la Junta de Comerç, amatents a l'auge dels negocis d'importació i exportació. Només hem de parar esment en els fabricants d'indianes, que amb la seva puixança varen canviar la fesomia de Barcelona. Només convé fer atenció als menestrals que, de mica en mica, varen aconseguir una benança i un prestigi social més grans. Només cal esguardar la pagesia benestant, gaudint que la producció agrària dominés l'exportació. O només cal al·ludir els beneficis que l'augment dels salaris i de les oportunitats de feina gràcies a l'expansió econòmica van representar per als treballadors de la ciutat. Per tot plegat, el segle de les Llums se'ns mostra com una centúria

abastament positiva pel que fa als interessos de la majoria dels seus grups socials. Tot i que no va deixar d'haver-hi pobres i marginats, la societat catalana del Set-cents era força més rica que no pas la d'un segle abans, mentre la classe mitjana s'anava fent més poderosa i nombrosa.

La vida cultural també va sortir-hi guanyant al llarg del segle. Encara més: no sembla exagerat afirmar que el Set-cents va representar una nova època daurada per a la cultura catalana. D'ençà de la baixa Edat mitjana, Catalunya no havia viscut un moment d'ufanor intel·lectual que s'hi pugui comparar: la florida d'iniciatives a les diferents branques del coneixement i a la creació artística fou esplendorosa, sense parió amb les etapes anteriors. Sense arribar a l'originalitat d'altres Il·lustracions europees, va maldar per entendre el país al llarg de la seva història en el present; amb paraules del meu enyorat Ernest Lluch, tot plegat va esdevenir el punt de partida del que, anys a venir, faria de base al moviment cultural de la Renaixença.

Esmentem el Col·legi de Cordelles i la Universitat de Cervera, les Acadèmies de Bones Lletres, de Ciències i Arts, de Matemàtiques, de Jurisprudència, de Medicina o el Col·legi de Cirurgia. Citem el seguit de Societats d'amics del país i les contribucions notables de la Junta de Comerç de Barcelona, amb les seves escoles de Nàutica i Nobles Arts. Mencionem la fundació del "Diari de Barcelona". Adduïm les

nombroses obres arquitectòniques civils: Ciutadella, el barri de la Barceloneta, la mateixa Universitat de Cervera, la Duana Nova, la Llotja de Comerç, l'edifici del Gremi de Velers, o els palaus com ara el de la Virreina, els casals de nobles i comerciants com els March, els Moja, els Larrad, los Gònima o el laberint d'Horta. Ens referim a obres religioses, com la Seu Nova de Lleida, la catedral de Vic, els palaus episcopals de Barcelona i Solsona, la façana de la catedral de Girona, la capella de Santa Tecla a Tarragona o l'Església de la Mercè de Barcelona. I, encara, recordem homes de la talla intel·lectual o científica de Josep Finestres, Llätzer de Dou, Mateu Aymerich, Tomàs Cerdà, Antoni Codorniu, Fèlix Torres Amat, Josep Climent, Jaume Caresmar, Manel Barba, Francesc Salvà, Pere Virgili, Antoni Gimbernà, Antoni Martí, Francesc Romà i Antoni de Capmany. O bé, pintors com ara Antoni Viladomat, els germans Tramulles, Pere Pau Montanyà i Francesc Pla. O escultors com els Gurri, Costa, Sunyer, Morató, Bonifàs... O el gran compositor Antoni Soler i el gresol de músics que va ser l'Escolania de Montserrat.

La Il·lustració catalana va figurar entre les més poderoses d'Espanya. I en el conjunt de creacions intel·lectuals i artístiques, la protecció oficial, abans o després, dels governs reformistes borbònics es va afegir al tarannà propi dels catalans (eclesiàstics o laics, de lletres o de ciències), gent –gairebé sempre– d'esperit reformista i

innovador i de caire utilitarista. Els governs emparaven, arreceraven les iniciatives que la societat catalana creava: no debades, els Borbons estaven convençuts de la necessitat de la cultura i la ciència per a revifar el país.

Consegüentment, la centúria en què Catalunya va perdre el seu ordenament polític secular fou la mateixa que va gaudir d'una creixença econòmica espectacular, d'un gradual benestar social impel·lit per una societat mesocràtica i una vida cultural de mica en mica més forta i il·lustrada, la que posarà els fonaments per a la posterior Renaixença. Crec que aquesta visió del Set-cents és la més ajustada a la veritat històrica, després de les recerques presidides pel paradigma interpretatiu de Pierre Vilar des de fa quaranta anys: un model que ningú no sembla posar en dubte ni dins de Catalunya ni des de fora i que va superar la tradicional historiografia romàntica, incloent-hi historiadors de la vàlua de Ferran Soldevila.

Què va passar, però, a la vida política dels catalans tot al llarg del segle? La centúria havia començat amb una resistència i una repressió, car Felip V no va perdonar en haver-se sentit traït per un delicte de lesa majestat, la qual cosa era d'allò més greu per a la cultura política coetània. Tan bon punt Barcelona va ser vençuda, no va voler respectar-hi les Constitucions i les institucions, com havia fet Felip IV en acabat de la Guerra dels Segadors. D'ençà

del segle XIX, molts d'historiadors han considerat aquesta acció punitiva, un error estratègic greu pel que fa a les relacions entre Catalunya i Espanya; entre ells, els clàssics Víctor Balaguer o Antoni de Bofarull.

Així, doncs, els primers anys hi va haver una repressió cruenta, amb milers d'exiliats, una munió de presoners, centenars d'execucions, a més a més de la supressió de les universitats, l'acantonament d'un poderós exèrcit o l'enderroc del barri de la Ribera a fi de bastir-hi la Ciutadella, un edifici que es convertiria anys a venir en el símbol a ensulsiar per part dels lliberals catalans. I, esclar, la promulgació del Decret de Nova Planta, el 1716, que anorreava les antigues Constitucions i institucions, per les quals havien combatut els austriacistes i, també, fins i tot – mal que se'ns oblidi de vegades –, una part dels borbònics catalans. S'iniciava d'aquesta manera una nova singladura institucional a Catalunya, lligada a l'absolutisme borbònic de característiques autoritàries i paternalistes, centralitzador i uniformador, tot i que no pas castellanista com, a voltes, s'ha assegurat amb un rigor científic minso.

Per l'acció de Pere Joan Barceló, "Carrasclet" de malnom, hi va haver al començament una petita resistència austriacista, que va aconseguir de posar en peu nombres partides i crear un cert neguit a les autoritats borbòniques; a fi de reprimir-les amb prou eficàcia, aquestes autoritats

crearen els Mossos d'Esquadra. Tanmateix, no fou altra cosa que el cant del cigne militar d'un austriacisme que es trobava afeblit i dividit i que, a més a més, era utilitzat pels aliats en les seves baralles amb Felip V. De fet, amb la pau de Viena de l'any 1725 entre Espanya i Àustria i amb el retorn dels exiliats, l'austriacisme polític es va fer fonedís a la vida catalana.

En actuar la guerra com a preventiu homeopàtic, en fornir la pau vienesa les bases per a la reconciliació, la benança econòmica del segle i uns governs borbònics que cregueren en el progrés econòmic, social, cultural i científic de Catalunya van afavorir, amb eficàcia cada vegada més alta, que una majoria immensa de catalans s'acomodés de mica en mica al règim borbònic. Ho palesen la Guerra Gran de 1793 contra els francesos o la Guerra del Francès, davant les tropes de Napoleó, quan els catalans estigueren entre els defensors més fermes de la independència de la monarquia espanyola. Ho reblen així mateix la visita de Carles III a Catalunya, el 1759, per tal d'ocupar el tron d'Espanya, i el casament reial a Barcelona, el 1802, de l'hereu de Carles IV, quan els gremis barcelonins, tan poderosos, van portar a coll sa majestat, en una carrossa que havien contribuït a pagar els grans comerciants i fabricants... amb 13.000 lliures!

Ni tan sols el *Memorial de Greuges*, de 1760, ha de ser interpretat com una dissidència política contra el règim borbònic. De fet, es va tractar d'una reclamació de les mateixes elits borbòniques, que desitjaven de tenir uns salaris més elevats i una autoritat més gran als ajuntaments, a més a més de gaudir de la possibilitat d'accedir als llocs de responsabilitat dels principals òrgans de la monarquia, d'acord amb el que, justament, un decret del mateix Felip V disposava, en haver-hi abolit l'estrangeria entre els regnes d'Espanya.

Comptat i debatut, a partir dels anys quarantes, hom pot afirmar que l'austriacisme polític era, a Catalunya, un mer record, sense capacitat d'incidència en la política. Els catalans havien anat oblidant l'austriacisme, tot acostant-se de mica en mica als Borbons. Si fullegem els escrits d'autors com ara Jaume Caresmar, Jaume Amat, Francesc Romà, Llàtzer de Dou o Antoni de Capmany, si ullem les actes de la Junta Particular de Comerç o de la Comissió de Fàbriques, si sentim els membres més reputats de la jerarquia eclesiàstica o els distingits homes de lleis, si parem l'orella als discursos de l'Acadèmia de Bones Lletres o de l'Acadèmia de Medicina, hi constatarem una aspiració doble: "espanyolitzar" Catalunya i "catalanitzar" Espanya.

És evident, ho admeto, que una tal afirmació hauria d'investigar-se més i millor. Nogensmenys, segons la meua opinió, espanyolitzar i catalanitzar van ser una aspiració doble que es va produir alhora, simultàniament, i que va resultar concomitant. D'una banda, "espanyolitzar" Catalunya, en assumir el castellà com a llengua culta, oficial i unitària, que expressava simbòlicament la pertinença a una entitat política comuna i superior, que era la monarquia hispànica, una llengua castellana que, aleshores, era vista per molts de catalans cultes com un símptoma de "modernitat" i que, d'ençà del segle XVI, ja tenia una presència prou alta a la vida cultural i política catalana. Aquesta espanyolització mitjançant l'idioma castellà fou compatible, a totes les classes socials, amb l'existència del fet diferencial català i amb l'ús universal del català entre tothom, de manera que l'idioma del país va continuar gaudint d'una presència social hegemònica, com centenars de testimonis de tota mena ho demostren. Es va produir, doncs, una progressiva convivència del català amb el castellà per mor no tant, tot i que també, de les imposicions borbòniques a favor del segon (el 1714, el 1768), sinó, sobretot, per causa del prestigi assolit per la llengua de Cervantes i per la mateixa decisió de les classes cultes i dirigents catalanes davant la realitat d'un mercat comú espanyol (peninsular i colonial), que per la seva força expansiva també en qüestions idiomàtiques va afavorir la gradual aparició de la diglòssia entre els catalans.

Així mateix, la conveniència de "catalanitzar" la resta d'espanyols es fa ostensible en el desig que adoptessin els bons costums de la vida empresarial catalana: la iniciativa econòmica, la capacitat d'arriscar, el sentit d'estalviar, l'ètica del treball o la compatibilitat entre el negoci i la noblesa. Virtuts, totes elles, que molts de catalans cultes creien importants per tal d'aconseguir arreu del territori de la monarquia la prosperitat econòmica i social ja abastada, segons ells mateixos, pels catalans. D'alguna forma equivalia a proposar que Catalunya encapçalés la innovació econòmica hispana, tot acceptant que la direcció política fos d'una manera natural a Madrid. Aquesta proposta d'innovació d'Espanya d'acord amb el model català va ser presa i acceptada per polítics espanyols il·lustrats d'upa i, durant la Renaixença del darrer terç del segle XIX i en una bona part del XX, va revifar en el panorama intel·lectual i polític català amb un gran vigor.

Resumint: Catalunya havia encetat el segle de manera convulsa, amb una guerra civil en el si de la seva societat i amb un enfrontament institucional i militar amb la dinastia que, a dreta llei, havia accedit al tron d'Espanya i que, ultra això, els catalans havien reconegut de bon començament. En haver estat derrotada la Catalunya austriacista, la nova dinastia va aprofitar per a abolir-ne les Constitucions i les institucions tradicionals. Som davant d'un moment

transcendental de la història dels catalans: Catalunya va quedar immersa en l'absolutisme autoritari i reformista de la dinastia dels Borbons. Amb tot, en el pas del segle, el record dels estralls bèl·lics, la pau de Viena, la benança econòmica general, les polítiques econòmiques dels reformistes borbònics i l'estabilitat social i política que va aportar l'autoritarisme contingut a la Nova Planta varen fer que un bon nombre de catalans deixessin a banda les velles idees austriacistes i, a poc a poc, generació rere generació, acollissin la dinastia nova i la incardinació sencera de Catalunya en una Espanya que anava redefinint les seves formes i maneres de governar i les seves formes i maneres de sentir-se espanyol. Cada vegada més clarament, una majoria de catalans va assumir la idea segons la qual, si l'economia els era beneficiosa, el règim polític no representava cap problema seriós.

Tot i així, aquesta realitat no equival a deixar-se de sentir català. L'austriacisme es va fer fonedís, però fou reemplaçat per un sentiment historicista, que feia que una bona part de la classe culta i dirigent catalana nodrís la conservació de la identitat històrica i enyorés una major autonomia política, a l'estil de les antigues Constitucions. A les acaballes de la centúria, molts de catalans compartien el pensament i el sentiment continguts a la famosa declaració d'Antoni de Capmany: Catalunya és la meva pàtria, Espanya és la meva nació. Vet aquí un sentiment de

pertinença doble, d'identitats compatibles: Espanya i les Espanyes. Espanya confegida com una gran nació sobre la base de petites nacions. Val a dir: Espanya una i plural. Vet aquí el sentiment de doble patriotisme que regiria gairebé tot el pensament polític català durant quasi tot el Vuit-cents. D'acord amb com es veia ella mateixa i amb què reclamava de la visió de tots els altres, Catalunya era un fet diferencial sense que calgués trencar els lligams, ans al contrari, amb la monarquia espanyola, aleshores presidida per uns reis absoluts i de suau voluntat reformista.

Amb mots de Francesc Romà i Rossell a *Las señales de la felicidad de España*, la puixança d'Espanya havia de venir de saber emprar i aprofitar el "geni" de cadascun dels seus pobles, la qual cosa no era pas incompatible amb disposar d'un govern "monàrquic, absolut, moderat i il·lustrat". Com en altres ocasions, el mestre d'historiadors Pierre Vilar en va explicar la situació amb una metàfora ben reeixida: "Les desavinences entre regió i nació, entre Catalunya i Espanya, entre Estat i 'forces vives' provincials semblen amortides. Res no recorda les bregues passades. Els germans s'han reconciliat davant d'una taula per una vegada ben proveïda".

Aquesta reconciliació havia tingut lloc gràcies a que totes dues parts, els catalans i els governs borbònics, van cedir una mica. A Catalunya, les classes dirigents van veure

com, al llarg del segle, la política dels governs absolutistes abraçava un reformisme econòmic, social i cultural, que compartien a grans trets i afavoria els seus béns i els seus projectes vitals. Al seu torn, els governs borbònics, tot i continuar malfiant-se una mica de la lleialtat dels catalans, van comprendre que moltes de les propostes econòmiques i socials dels sectors acabalats del Principat eren ben vàlides i podien servir per a revifar tot el conjunt de la monarquia.

Quan un negoci resulta rendible per a les dues parts sembla un bon afer a un signant i a l'altre, per més que s'hagi acordat dins el marc d'un sistema polític que havia estat imposat anteriorment sisplau per força i que no havia deixat de ser centralitzador, autoritari i uniformista. Característiques que, en tot cas, formaven part de la proposta reformista d'arrel il·lustrada que, llevat d'Anglaterra i d'Holanda, la major part d'Europa pensava que eren les escaients per tal que els països més rereassagats, com Espanya, assolissin la "felicitat pública" i tinguessin un paper més important dins el panorama internacional. Una majoria de catalans varen acabar acceptant que, mentre la seva vida millorés, poc calia canviar de país espanyol i de monarquia borbònica. Tenien, això sí, ben clar que ells, els catalans, eren una part diferenciada, amb una idiosincràsia pròpia dintre de les Espanyes.

EPÍLEG

Senyores i senyors, aquest ha estat el meu discurs en qualitat d'historiador. Hi vull ensenyar als meus compatriotes catalans quina és, a parer meu, la major quantitat de veritat verificada que, a hores d'ara, tenim els historiadors dedicats a la Catalunya del segle de les Llums. No ha estat, doncs, un discurs del rector de la Universitat de Lleida o d'un conciudadà, l'he fet com a historiador. Com a historiador que està obligat a lluitar contra la mala influència de la ideologia a la ciència històrica. Que no concep els judicis de valor en la tasca d'historiar i que no pot pas admetre que els historiadors facin de jutges sumaris del passat. Hem d'aspirar a comprendre el funcionament i el canvi de les societats a partir d'estudis imparcials i del mètode científic.

El que els he explicat avui, en aquest acte, és, curt i ras, el que penso que puc afirmar de manera honrada com a científic social dedicat a la recerca del nostre passat d'acord amb les millors evidències que en posseïm. És per això que no m'hi he volgut formular les preguntes contrafactuals de si tot hauria succeït igual, pitjor o millor, posat que els austriacistes haguessin guanyat la guerra, o si la modernitat s'hauria instal·lat més de pressa a Catalunya amb els Àustria que no pas amb l'absolutisme

reformista. Hi ha preguntes que no poden ser contestades de manera assenyada pels historiadors, atesa la manca de matèria prima pròpia dels científics: els fets, els esdeveniments. Tanmateix, si mai en tenim una altra ocasió i vostès ho desitgen, els faré arribar la meva opinió com a ciutadà d'aquest present sobre les lliçons que, segons les meves idees polítiques, cal extreure de l'Onze i el 12 de setembre de 1714. Aleshores, però, no es tractarà de ciència, sinó de política i ideologia històricament raonada.

Avui, però –ho repeteixo–, he vingut com a historiador, amb la granota del treball i no pas amb el vestit de ciutadà. I m'abelleix de dir que ha estat un veritable honor el poder fer-ho per primera volta a la meva ciutat i en aquesta seu, que tanta simbologia sentimental guarda per a tots els lleidatans i lleidatanes. Espero haver estat útil, si més no és el que aspiro com a historiador que viu de l'erari públic. Contribuir, ni que sigui modestament, al dret que els ciutadans tenen de disposar de la major quantitat de veritat històrica possible ha estat sempre, per a aquest científic social que els ha parlat, un acte de bon patriotisme català.

Moltes gràcies